

PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV

Historie církve

Vznik Církve se uskutečnil na základě příslibu Krista Spasitele při Jeho Nanebevstoupení, v den Letnic. Tehdy sestoupil Duch Svatý na apoštoly, shromážděné v jednom domě v Jeruzalémě. A když přišel den Padesátý, byli všichni Apoštolové jednomyslně pospolu. I stal se náhle šum s nebe, jako valícího se větru prudkého, a naplnil všechn dům, kdež byli sedíce; i ukázali se jim rozdělení jazykové, jako oheň, a posadil se na každém z nich. I naplnění jsou všichni Duchem svatým a počali mluvit jinými jazyky, jakž Duch dával jim vymlouvati (Sk 2,1-4)

Od této chvíle nastává Církví její hlavní dějinná pouť, jak nám o tom svědčí kniha Skutků svatých apoštolů a další listy uchované v Písmu svatém.

Věrouka pravoslavné církve spočívá na:

1) **Písmu svatém** a na všeobecné 2) **církevní tradici**. Církevní tradice je uchována jednak v řádu církve a jejím životě, jednak ve spisech sv. Otců, tj. církevních spisovatelů z prvních století dějin křesťanství.

Vyznání víry pravoslavné církve:

- bylo zformulováno na základě nejstarších textů, vyznávaných věřícími při křtu, opírajících se o Tradici a Písmo svaté, a do všeobecného užívání uvedeno částečně v roce 325, kdy bylo přijato prvním všeobecným sněmem všech křesťanských místních církví, konaným v Nicei, a poté doplněno druhým všeobecným církevním sněmem v roce 381, konaným v Cařihradě. Toto vyznání, nazvané nicejsko-cařihradským, bylo spojeným v jednu svatou, obecnou, apoštolskou církev. Všechny následující všeobecné církevní sněmy se k tomuto vyznání věrně hlásily a zakázaly jej měnit. Na Západě však bylo později bez usnesení všeobecného církevního sněmu vsunuto do něho slovo Filioque, čímž byla porušena do této doby pro církev společná víra v Ducha Svatého.

Kanonické právo pravoslavné církve:

- je založeno na pravidlech, jež byla přijata na sedmi všeobecných církevních sněmech a na významnějších sněmech místních církví, jakož i na pravidlech, která obsahují spisy svatých

církevních Otců.

Zřízení pravoslavné (řecky: orthodoxní) církve:

- bylo vytvořeno v době od 1. do 9. století. Podle tohoto zřízení se křesťané organizují podle státních území a podle národů ve vlastní místní církve. Místní církve jsou spojeny v jednu církev všeobecnou (řecky: katolickou). K tomuto systému všeobecné církve příslušela původně i církev římská. V ní však později šel vývoj k vytvoření papežství. Zatímco se až do 9. století zúčastňoval římský patriarchát všech všeobecných církevních sněmů a jejich usnesení se podřizoval (např. šestý všeobecný sněm [680-681] odsoudil římského patriarchu Honoria pro bludný monotheletismus, a římská církev se tomuto rozsudku podrobila), později se v římské církvi uplatňovala zásada, že usnesení všeobecných církevních sněmů potřebují schválení římského patriarchy. Východní církve proti těmto tendencím vždy vystupovaly. To vedlo roku 1054 k církevnímu rozkolu, v němž na jedné straně stál patriarchát římský a na druhé straně patriarcháty cařihradský, alexandrijský, antiochijský a jeruzalémský. Východní patriarcháty se nadále pevně držely pravoslavného učení a nesouhlasily s novým vývojem poměrů v církvi římské (s Filioque, s papežstvím, se zaváděním latiny u všech národů, s ideou odpustků, se všeobecným celibátem duchovenstva, s pokusy o zavedení přijímání pod jednou způsobou aj.)

Je historickým omylem názor, názor dosti běžný, jako by církev pravoslavná byla povstala teprve v roce 1054 odtržením od Říma. Místní pravoslavné církve nikdy nebyly Římu podřízeny, třeba římský patriarcha, jakožto biskup původně prvního hlavního města říše římské, požíval veliké autority. Právní poměr východních patriarchů k římskému byl stejný, jako byl jejich poměr mezi sebou navzájem. Nebyl to poměr podřízenosti, nýbrž rovnosti. O odtržení od Říma je možné mluvit u církví, které se utvořily na Západě na základě reformace, neboť před reformací příslušely k církvi římské.

Nejvyšším zákonodárným orgánem společným všem pravoslavným církvím na světě je všeobecný sněm, který je i jejich společným pojitkem. Všeobecný sněm řeší jako nejvyšší autorita církve principiální věroučné otázky.

Pravoslavná církev rozřešila svůj poměr k národnostem a státním útvarům tak, že se organizuje, jak již bylo řečeno, podle státních území a podle národů.

Ke starobylým patriarchátům se počítají patriarcháty: cařihradský, jehož představitel je "prvý mezi rovnými", alexandrijský, antiochijský a jeruzalémský. Historickým vývojem vznikly další místní patriarcháty: ruský, gruzínský, srbský, rumunský a bulharský, a místní církve kyperská, řecká, polská, albánská, Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku, americká, sinajská, finská, japonská, a další.

Pravoslaví v Čechách a na Slovensku

První impulsy k pokřesťanštění našeho území byly dány v době velice nepříznivé misijnímu působení. Církev se tehdy totiž zmítala ve sporech svých světských „ochránců“, kteří z ní často hleděli učinit nástroj své rozpínavosti. Nejvýrazněji se to ukázalo na metodách francké misie. Slovanští apoštolé sv. Cyril a Metoděj však díky své genialitě a duchovnímu bohatství dovedli najít to podstatné, co církev činilo a činí církví Kristovou a místo, aby se propůjčili k prosazování mocenských zájmů, rozhodli se opravdově prodchnout lid duchem evangelia a zříditi na území středoevropských Slovanů svébytný církevní útvar jako protiváhu vyostřených bloků. V tom bylo též jejich úsilí ryze pravoslavné. Za svůj prvořadý úkol považovali učinit Bibli a sv. liturgii lidem srozumitelnou. V souvislosti s tím se stali nejen misionáři, ale i zakladateli slovanského písemnictví a vůbec kultury.

Pravda často v dějinách vítězí navzdory své bezbrannosti či právě v této bezbrannosti. Proto pád moravské církve v r. 885 nebyl prohrou. Zaseté semeno přineslo hojné plody. Vyhnání žáci svatých bratří v čele s nástupcem sv. Metoděje sv. biskupem Gorazdem pokračovali v misii u jiných slovanských národů. Ryze křesťanský a ekumenický odkaz byzantské misie však zůstal natrvalo zapsán i v podvědomí křesťanů v Čechách a na Moravě, přesto, že se v důsledku politických změn dostali do sféry působnosti latinské církve. Skupiny věrných, kteří chtěli zvěstovat čisté Boží slovo srozumitelně všem lidem přetrvávaly zde i po velkém rozkolu z r. 1054. Zajímavá je široká otevřenost těchto skupin. Tak např. živé duchovní středisko kolem sv. Prokopa Sázavského a jeho monastýru se snad řídilo západní – benediktinskou řeholí a překládala se zde do české verze staroslověnštiny i latinská díla. Neváhalo se otevírat všem dobrým věcem, které přineslo společné první tisíciletí křesťanské církve na obou stranách. Nicméně tito horlité trvali na používání srozumitelného jazyka a pro duchovní inspiraci sahalo tam, kde čisté dědictví původní nerozdělené církve zůstávalo bez neorganických novot zaváděných v tehdejší latinské církvi, totiž do oblastí křesťanského

Východu. Dokazují to styky Prokopových stoupců s Athosem a s Kyjevsko-pečerskou lávrrou.

Z některých dokumentů lze usuzovat, že zbytky pravoslavně smýšlejících křesťanů přetrvávaly v Čechách až do hlubokého středověku. Snad právě přítomnost těchto „východních schizmatiků“ přiměla (vedle mezinárodně-politických ohledů) krále Karla IV. o nějakých tři sta let později k založení kláštera slovanského obřadu „Na Slovanech“. Zde je také historická návaznost s dalšími událostmi našich duchovních dějin. Doba Karla IV. byla totiž současně dobou, v níž se začaly s novou silou projevovat nápravné snahy zaměřené proti zlořádům zaneseným do života tehdejší církve u nás. Mezi horlители pro nápravu, jakými byli třeba Konrád Waldhauser, Jan Milíč nebo Tomáš ze Štítného snad již dozvuky starých vlivů křesťanského pravoslavného Východu neměly váhu. Že však původní impulzy nějak žily v jejich podvědomí, o tom svědčí to, že se nápravné snahy zaměřily právě na to, co latinskou církev vyvedlo z obecenství s ostatními patriarcháty a místními církvemi : česká reformace, která vyvrcholila v hnutí kolem Mistra Jana Husa zápasila o správné vysluhování posvátných Tajin (svátostí), zejména o přijímání Těla a Krve Kristovy všemi pokřtěnými, o srozumitelnost řeči církve zaváděním českých kázání, písní, později i českých liturgických textů a proti světskému panování církevní hierarchie. Ač se husité inspirovali reformními snahami z oblasti křesťanského Západu, přece např. sám Hus, jak ukazují nová zkoumání, nikdy neupadl do extrémů svého učitele Johna Viklefa, v nichž už šlo o opuštění základních principů církevnosti. Byť podněty české reformace nevycházely bezprostředně z oblasti soudobého historického pravoslaví, přece si čeští reformní činitelé spojitost svých snah s vírou a řádem zachovaným ve východních církvích (třeba dodatečně) uvědomovali. Husův kostnický spolumučedník, Mistr Jeroným Pražský se při cestách na Východ r. 1413 sjednotil s tamní církví i ve společenství kolem Stolu Páně a východní církev pak v Praze i na kostnickém koncilu za cenu života obhajoval. Vzoru křesťanského Východu se při zavádění reformních opatření (zejména kalicha, jenž se stal symbolem hnutí) dovolávali také další husitští vůdcové, jako např. Jakoubek ze Stříbra, Mistr Křišťan a další.

Historická souvislost české „první reformace“ s původními duchovními zdroji se ukázala i v dalších osudech kláštera na Slovanech. Ten totiž nesplnil svůj účel uvést „východní schizmatiky“ pod římskou hegemonii a naopak nápravné snahy pražských husitů tam našli oporu a právě odtud vyšel podnět, aby se kališnická církev obrátila se žádostí o svěcení kněží a tím o sjednocení na ekumenický patriarchát. Ač v Cařihradě té doby byla

mezi církevními představiteli věrnými pravoslaví v důsledku tvrdých politických zápasů značná averze vůči křesťanskému Západu, přece patriarší Synod našel v sobě tolik rze pravoslavné kanonické a liturgické tolerance, že na husitské církvi nepožadoval totální podrobení, nýbrž ji r. 1451 i s jejím svébytným bohoslužebným řádem uznal za pravoslavnou a přislíbil vyslání biskupa. Ke sjednocení nedošlo pak už jen proto, že Cařihrad mezitím padl do rukou Turků a církev ztratila svobodu. V době, kdy husité hledali ztracenou jednotu s křesťanským Východem, žil v emauzském slovanském klášteře Bratr Řehoř, jenž spolupůsobil při tom, když se kolem kališnického arcibiskupa Jana Rokycany seskupovalo „bratrstvo zákona Kristova“, základ budoucí Jednoty bratrské. Ačkoli v Jednotě později získaly převahu vlivy světového protestantismu, přece se tam souznění s pravoslavnou tradicí neztratilo. Svědčí o tom ne jeden motiv u Komenského, ale hlavně úsilí „moravského biskupa“ Zinzendorfa, když se po obnově vyhnané Jednoty na jeho panství v Herrnhutě (Ochranově) obrátili její představitelé s osvědčením o shodné víře na Petrohrad a Cařihrad. Současný bratrský historik Jan Niebauer upozornil ve svých nedávno uveřejněných statích, že tehdejší ekumenický patriarcha Neofyt uznal Jednotu bratrskou za pravoslavnou a doporučil ji přízni pravoslavných biskupů. Odezvy na to nalezneme doposud ve Zpěvníku této církve, kde je několik pravoslavných liturgických hymnů.

Po tolerančním patentu z r. 1780 žila pravoslavná církev v Rakousku jako církev „trpěná“ pod názvem „řecká nesjednocená“. Skupiny Čechů k ní hledaly cestu a navazovaly styky s Ruskou, Cařihradskou a Srbskou církví. Z intelektuálních představitelů národa našli cestu do lůna církve zejména Rieger, Grégr, Sladkovský a dr. Brauner. Z tohoto hnutí se nikdy nestalo hnutí masové, poněvadž nejznámější a nejvlivnější pravoslavná církev – Ruská byla sama tehdy deformována synodálním systémem vnuceným od cara Petra Velikého a proto se nemohla stát vzorem pro probouzející se svobodomyšlný a hledající národ. Avšak i takoví svobodomyšlní a kritičtí představitelé národa jako Karel Havlíček Borovský, kteří nekritický obdiv „panslávů“ k carskému Rusku odmítali, dovedli najít příznivá slova pro ducha pravoslavné zbožnosti („Kutnohorské epištoly“).

Od 70. let předminulého století se formovala kolem centra v Praze Česká pravoslavná obec, která se nakonec ustavila pod vedením arcibiskupa Savvatije (Vrabce) jako autonomní česká církev v mezích ekumenického patriarchátu.

Východní Slovensko bylo osídleno smíšeným obyvatelstvem, v němž vedle Slováků žila

národnostní skupina zakarpatských Ukrajinců. V této sféře se již zanedlouho po pokřesťanštění Kyjevské Rusi zformovaly pravoslavné obce. Ty přetrvaly až do 17. století, kdy spadaly do působnosti mukačevské eparchie. Tehdy se tam pod vlivem uherské státní moci projevil rekatolizační snahy podobné protireformačnímu nátlaku v Čechách a na Moravě. Pod tímto vlivem část duchovenstva mukačevské eparchie vstoupila do unie s římskokatolickou církví a do liturgie a věrouky se začaly zavádět změny. Pravoslaví zůstaly za velice ztížených podmínek věrní jen malé skupiny. Širší pole působnosti jim poskytl až vznik Československé republiky.

V českých zemích se **po vzniku samostatného státu** z reformního hnutí v katolické církvi vytvořila Církev československá. Hlavními motivy byly úsilí o církevní řád podle moderních požadavků a srozumitelnost bohoslužeb; proto věroučný charakter nové církve formovaný na jejích sněmech byl zpočátku nejasný. Navzdory počátečním sympatiím reformního hnutí k pravoslaví, mohl nakonec přijmout v Bělehradě biskupské svěcení pouze kněz Matěj Pavlík, jenž před svěcením přijal jméno Gorazd. Hnutí se rozdělilo. Většinová skupina vedená dr. Karlem Farským utvořila dnešní Církev československou husitskou a církevní obce věrné biskupu Gorazdovi byly nuceny se připojit k existující České náboženské obci pravoslavné. Ač i její arcibiskup Savvatij vycházel z domácích předpokladů, nebyly metody jeho misijní práce dost průbojné a přijatelné v našem prostředí. Biskup Gorazd naproti tomu hledal liturgicky i jinak svébytnou formu církevního života vhodnou pro zdejší prostředí. Rozdíl v koncepci obou vůdčích představitelů českého pravoslaví byl ještě komplikován jurisdikčním sporem. Od počátku českého pravoslaví v 19. století spadaly skupiny zdejších pravoslavných pod jurisdikci tzv. „rakouské církve“ s centrem v Srbsku, již ekumenický patriarchát uznával za autokefální a příslušnou pro celé tehdejší rakouské území. Tuto právoplatnou srbskou jurisdikci nakonec uznala celá sjednocená skupina. Biskup Gorazd posléze zvolený do jejího čela přijal pro českou eparchii východní bohoslužebný řád, při čemž ale bohoslužby přeložil do novodobé literární češtiny (což byla tehdy mezi slovanskými církvemi novinka!), zjednodušil vnější rámeček a respektoval i vžití místní zvyky, jako zpěv neliturgických bohoslužebných písní, datování některých svátků apod. Oporou v tom mu byl i delegát srbské církve, vysoce vzdělaný, moderní a otevřený biskup Dositej. V církevním umění hledala mladá církev prostý a čistý styl.

Za II. světové války podpořili představitelé pravoslavné církve hnutí národního odporu. Biskup Gorazd poskytl v r. 1942 v kryptě katedrálního chrámu sv. Cyrila a Metoděje

v Resslově ulici v Praze úkryt vykonavatelům atentátu na říšského protektora, „kata českého národa“ R. Heydricha. Úkryt byl zradou odhalen a parašutisté zahynuli. Biskup Gorazd a jeho nejbližší spolupracovníci byli popraveni nacisty. Ostatní duchovní byli posláni na nucené práce do Německa a církev byla postavena mimo zákon. Církev se znovu po staletí ocitla v katakombách, ale žila dále. Tak např. v bytě p. Šembery sloužil bohoslužby pozdější archimandrita Andrej (Kolomacký). Byl to Gorazdův vynikající spolupracovník, jehož si vyžádal dříve od příslušného biskupa z Podkarpatské Rusi, aby mu pomohl při stavbě chrámů na severní Moravě. Archimandrita Andrej i ve vysokém věku sloužil v naší církvi jako duchovní správce v Rumburku a České Lípě.

Válečný rozvrat církevní organizace spolupůsobil pak ke konečnému uspořádání poměrů po osvobození. Představitelé všech roztržštěných pravoslavných skupin našli po válce cestu k sobě a protože válkou velice poškozená srbská církev měla spoustu potíží s vlastní obnovou, obrátili se na Ruskou pravoslavnou církev se žádostí o přijetí do jejího svazku. Tehdejší moskevský patriarcha Alexij I. se seznámil se stavem církve a obzvláště s českou formou bohoslužebného života a vyslovil s požadavkem souhlas. Tak se sjednocená Pravoslavná církev v Československu ustavila r. 1946 dočasně jako autonomní exarchát Ruské pravoslavné církve. Záměr některých „uniatů“ (řeckých katolíků) na východním Slovensku zanechat Unii a sjednotit se s mateřskou církví se mohl uskutečnit, když Unie byla postavena mimo zákon. O tomto sjednocení bylo rozhodnuto na sněmu v Prešově v r. 1950. Je třeba poznamenat, že v r. 1968 se ti bývalí řečtí katolíci, kteří s rozhodnutím prešovského sněmu nesouhlasili, měli možnost znovu zformovat do Řeckokatolické církve. Ač tento proces probíhal za dramatických okolností, žijí dnes na východním Slovensku obě církve vedle sebe a značná část obcí zejména v prešovské eparchii zůstala věrná pravoslaví. V roce 1951 poskytla Ruská pravoslavná církev Pravoslavné církvi v Československu autokefalitu, tj. naprostou samostatnost a tak ji umožnila ustavit se jako rovnoprávná partnerka všech ostatních místních pravoslavných církví. Avšak ani tímto historickým faktem formování profilu naší církve neskončilo. Nové podněty a hojné rozmnožení přinesla repatriace Čechů z Volyně, kde jejich předkové přijali v 19. století pravoslaví.

V následujících desetiletích byla autokefalita naší církve přijímána jako historická realita většinou místních pravoslavných církví. Církev konstantinopolská (cařihradský patriarchát) vydala „Patriarší a synodální tomos (= akt) o požehnání autokefalitě svaté pravoslavné církvi v Čechách (českých zemích) a na Slovensku“ dne 27. srpna 1998.

K formování tvářnosti československého pravoslavní přispívají různé národnostní tradice, směry a proudy. Je to někdy složité, ale současně vzácné, neboť to dává příležitost prokázat šíři a univerzálnost čisté křesťanské zvěsti, její otevřenost vůči všem kulturám.

Zásadní změny v církevní organizační struktuře přinesl rok 1993, kdy zanikla Československá republika a na jejím základě vznikly dva samostatné státy: Česká republika, Slovenská republika. Církev na tuto novou situaci reagovala sněmovním usnesením z prosince roku 1992 o změně názvu. Spolu s uvedením do užívání pojmenování církve jako Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku sněm zásadně novelizoval také církevní ústavu.

Aby byla zabezpečena potřebná míra samostatného rozhodování církevních orgánů v obou samostatných státech, byla doposud jediná metropolitní rada rozčleněna na dva samostatné orgány – metropolitní radu pro české země v Praze a metropolitní radu pro Slovensko v Prešově. Arcibiskup prešovský byl pověřen ve smyslu nové ústavy zastupováním autokefální církve před veřejností na Slovensku. Představitel celé církve nadále je však jeden : metropolita Dorotej s titulem „arcibiskup pražský, metropolita českých zemí a Slovenska“.

Jednota autokefální církve je garantována i úplnou jednotou episkopátu, který tvoří **Posvátný synod biskupů v čele s metropolitou**. Také místní sněm církve je jediný a společný pro obě oblasti a má název „Sněm pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku“. Tvoří jej metropolita, arcibiskup, biskupové, pokud zastávají úřad v církvi, členové metropolitních rad, členové eparchiálních rad, šest delegátů za každou eparchii volených příslušným eparchiálním shromážděním, po jednom členu za teologickou fakultu, monastýry a sociální ústavy církve. Jeho předsedou je metropolita, který jej svolává pravidelně každých 6 roků i častěji. Sněm je nejvyšší věroučný, ústavodárný, správní a církevně kanonický, soudní orgán církve. Je spolu s jednotným sborem biskupů vyjádřením jednoty autokefální církve, přičemž je ponechána možnost uplatnění specifických potřeb obou částí – české a slovenské - z nichž se církev skládá, v přípravě sněmu /prosynodu/. *Toto rozhodnutí sněmu jasně prohlásilo, že pravoslavné církvi jde o cestu národů k jednotě a že se distancuje od hříšné snahy tohoto světa o dělení a separaci.*

Nová ústava zakotvila také celou řadu vnitřních a vnějších aktivit církve, které byly dříve potlačovány, jako např. monastýrský život, budování chrámů a kaplí, školství a sociální práce

s mládeží, např. v Bratrstvech pravoslavné mládeže.

Teologické vzdělání poskytuje církev na Pravoslavné bohoslovecké fakultě v Prešově dnes v rámci působení Prešovské university. Fakultní teologické středisko pro bohoslovce dálkového studia z českých zemí bylo otevřeno v Olomouci roku 1990. K pravidelným konzultacím a zkouškám dojíždějí profesori z Prešova a působí zde také místní lektori. Téhož roku byla zřízena také sekce Pravoslavné teologie na Husitské fakultě UK a rovněž Cyrilometodějská bohoslovecká škola při Eparchiální radě v Praze.

Církevní práce se prolíná s prací misijní a dobročinnou. Velký význam v této souvislosti má činnost Pravoslavné akademie ve Vilémově a České pravoslavné filantropie. Časopisy jako Hlas pravoslaví, Odkaz sv. Cyrila a Metoda, každoročně vycházející Pravoslavný kalendář a Pravoslavný teologický sborník spolu s četnými dalšími publikacemi stále šíří slovo Boží a známost o místní Pravoslavné církvi.